

מבחינת ההלכה וכל כולו אינו אלא ניקיון הקשור לצורך הנפשי של בני הבית ובעיקר של עקרות הבית להתרענן לקראת חג האביב.

ביטול וביעור

מן התורה, כדי לא לעבור על 'בל יראה ובל יימצא' די לבטל את החמץ השייך לנו. הביטול נעשה על ידי אמירת הנוסח המקובל: "כל חמירא וחמיעא... ליבטל ולהווי הפקר כעפרא דארעא" - 'כל חמץ וכל שאור ייתבטל ויהא הפקר כעפר הארץ' או כל נוסח הדומה לו. האמירה בפה והביטול בלב דיים כדי שחמץ זה יצא מרשותו של אדם, והוא לא יעבור עליו באיסור "לא יראה לך חמץ".⁷⁵³

חכמים לא הסתפקו בביטול בלבד, אלא דרשו גם לבער את החמץ בפועל, וזאת משתי סיבות: א. שמא יישאר ברשותנו חמץ יקר ערך, כגון בקבוק ויסקי וכדומה, שלא נבטל אותו בלב שלם, אלא גם לאחר הביטול בלבנו עדיין נהיה מעוניינים בו. ב. אם אדם ישאיר חמץ בביתו, הוא עלול לטעות ולאכול, שהרי אנו רגילים באכילת חמץ במשך כל השנה. לשם כך, הכנת הבית ובידוקו צריכות לכלול מעבר על כל מקום שיש חשש שהנחנו בו חמץ, ואם נמצא בו חמץ חובה עלינו לבערו (או למכרו לגוי). לכן הבדיקה צריכה להיות במטבח ובכל מקומות אחסון האוכל. כשיש ילדים קטנים בבית יש מקום לחשוש לשאריות ממתקים העלולים להיות מוחבאים במגרות, בילקוטים, מתחת לספה וכדומה. חובה נוספת קיימת לנקות ולבדוק כל מקום שיש בו פירורים העלולים להיכנס לתוך האוכל, כגון:

ספרים שהוא קורא בהם ליד השולחן בכל ימות השנה וגם בפסח, ברכונים, משחקים שהילדים עלולים להכניס לפה וכדומה. חשש זה אינו שמא לא יבטל פירורים אלה בלב שלם, אלא שמא יבוא לאוכלם מבלי לשים לב לכך.

לעומת כל אלה, אין צורך לבדוק את כל הספרים בספרייתנו שבוודאי לא יגיעו לשולחנו במשך החג. גם אם יש בהם פירור חמץ, הרי הוא בוודאי מבטלו בלב שלם, ואין בו כל חשיבות. הוא הדין לכל מקום בביתו שעלולים להישאר בו פירורים קטנים שאין בהם חשיבות ואינם עלולים להגיע לתוך האוכל בפסח. עקרונות אלו צריכים להנחות אותנו בניקוי הבית לקראת בדיקת החמץ, ובבדיקת החמץ עצמה.⁷⁵⁴

⁷⁵³ בבלי פסחים ד,ב. רש"י, תוספות ורמב"ן שם נחלקו, אם הביטול הוא הפקר, שבכך החמץ כבר אינו בבעלות האדם, או שהוא דין מיוחד בחמץ, שכאשר האדם אינו מחשיב את החמץ ואינו מתייחס אליו כאוכל אין הוא עובר עליו ב"בל יראה".

⁷⁵⁴ שולחן ערוך או"ח סימן תלא, במשנה ברורה שם ס"ק ב. ועיני עוד בבבלי פסחים ו,ב. משם נראה שפירורים קטנים בטלים מאליהם ואין צורך לבטלם.

ממילא עולה, שבמטבח ובכל מקום שבדרך כלל מצוי מזון אכן חייב שלא יישאר שם שום מצרך חמץ ושום פירור של חמץ, אולם בשאר צורך לחפש ולבער פירורים קטנטנים, אלא רק דברים בגודל שיש בו בייגלה שלם, סוכרייה וכדומה. מכך נגזרת גם רמת הניקיון הנדרשת חמץ, לעומת רמת הניקיון הנהוגה לקראת הפסח שלא תמיד יש לה אף על פי שמנהג יפה הוא למרק ולצחצח את פינות הבית כולו לפני הניקיונות הנעשים לקראת פסח בבתי ישראל אינם מחויבים על פי ההלכה מובן שיש להקדים ולהעדיף לעשות את הדברים החשובים והנחוצים להיעשות על פי הדין מצד חובת בדיקת החמץ, לפני הניקיונות האחרים הממשמש ובא. לכן:

■ ניתן לוותר על כיבוס וילונות, אך חשוב לנקות היטב "ברכונים" ו לשולחן בפסח. לחילופין ניתן להצניעם לאחר ניקיון שטחי בין ס מלהשתמש בהם בפסח, ולדאוג לברכונים מיוחדים לחג הפסח.

■ ניתן לוותר על מירוק החלונות והאהילים, אך חשוב לנקות היט על היד בעת שעוסקים בהכנת תבשילי הפסח, אם עונדים אותן גב ותבשילי חמץ.

■ ניתן לוותר על ניקוי וניעור כל הספרים, אך צריך להקפיד שלא לה האכילה ספרים שיש לחשוש שנשארו בהם פירורי חמץ, או שינער אותם ■ ניתן לוותר על ניקוי וסידור כל מדפי הבגדים בארונות, אך חשוב הילדים ובבגדיהם אם לא הושאר בהם חמץ.

■ ניתן לוותר על צחצוח נברשות וכלי כסף, אך חשוב לצחצח שיניים ולנקר ולהוציא את כל שאריות החמץ שנותרו בהם. בוודאי שיש לנקות תותבות או מתקנים דנטלים אחרים הנמצאים בפה.

■ ניתן לוותר על ניקור כל הלכלוך שנשאר בכלי חמץ שלא מכשיו לנקותם כרגיל ולאחר מכן להצניעם, מפני שבדרך כלל לא נשארים להם ערך ממנוי. אך חשוב לזכור לנקות, לאחר סיום הניקיונות, את מפרורי החמץ שבהם, אם משתמשים בהם במשך החג.

■ ניתן לוותר על הוצאת כל האבק מהמטות והמזרונים, אך חשוב לה החמץ שנשאר לעתים מתחת למזרון או בארגזי כלי המיטה, בעיקר כן חובה לבדוק ולבער כל חמץ שבכלי הרכב.

■ תנור אפייה, טוסטר ודומיהם שאין משתמשים בהם בפסח, אין שאין צריך ללבן אותם, אלא די בניקוי שטחי ביותר, להוציא את ה על הקרקעית.